

SPIRU HARET ȘI ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR MEHEDINȚEAN. STUDIU DE CAZ: ȘCOALA PRIMARĂ MIXTĂ DIN COMUNA GVARDENIȚA

Gabriel CROITORU*

Abstract: The paper is dedicated to a microhistorical approach of what significance the raise of a new school building could have for a rural community. In the history of Gvardenița village, this event is related both to the efforts made by Spiru Haret, the Minister of Religious Affairs and Public Education at that time and the support of local notabilities. The document discovered by us, signed by the local teacher, Ștefan Păunescu, invited to a better reflection upon the relation memory-identity-affective framework of education in the beginning of 20th Century Romania.

Keywords: 20th Century rural Romania, Spiru Haret, Gvardenița School, socio-affective values of education.

Resumé: Ce texte est consacré à une approche microhistorique de la signification possible pour une communauté rurale à partir de la construction d'un nouvel bâtiment pour l'école locale. Dans l'histoire du village Gvardenița, cet événement est lié à la fois aux efforts déployés par Spiru Haret, le ministre des Affaires religieuses et d'Education publique à ce moment-là et au soutien des notabilités locales. Le document découvert par nous, signé par le professeur local, Ștefan Păunescu, invitent à une meilleure réflexion sur la relation mémoire-identité-cadre affective de l'éducation au début du XXème siècle en Roumanie.

Mots clés: Roumanie rurale du XXème siècle, Spiru Haret, l'école de Gvardenița, les valeurs socio-affectives de l'éducation.

Să vorbești despre Învățământul românesc de la sfârșitul secolului al XIX-lea, primele decenii ale secolului al XX-lea, despre școala românească de la cumpăna celor două veacuri, este foarte greu, dacă nu imposibil, fără să evoci figura lui Spiru Haret (1851–1912), „omul școlii”, după una dintre frumoasele și sugestivele caracterizări date de contemporani, personajul care a realizat cele mai profunde transformări ale sistemului educațional românesc, cel ce a impus în școala autohtonă idei și concepte educaționale care persistă și astăzi.

O prezentare *in extenso* a biografiei lui Spiru Haret ar fi o întreprindere pretențioasă din partea noastră, deoarece viața și activitatea eminentului om de

* C S III dr., Academia Română, Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S.Nicolăescu-Plopșor”.
E-mail: gabcroitoru@gmail.com

știință au fost analizate cvasiexhaustiv în lucrări de exegeză¹, dar și în volume și studii omagiale comemorative². Așadar, vom prezenta, într-un mod cât se poate de brevilocvent, biografia acestuia, focalizându-ne asupra activității sale reformatoare, cu precădere asupra legislației privitoare la înființarea de noi localuri de școală în mediul rural românesc.

S-a născut la 15 februarie 1851, la Iași. Studiile și le-a făcut la Dorohoi, Iași și București. În 1862, a intrat ca bursier la Liceul Sf. Sava din București (provenea dintr-un mediu familial fără prea mari resurse economice)³. În decembrie 1870, deși student în anul al doilea la Facultatea de Matematică-Fizică, obține, prin concurs, Catedra de matematică de la Seminarul Central⁴. După un an, a renunțat la catedră în favoarea continuării studiilor la universitate. Își ia licența în 1874, la vârsta de 23 de ani. Se înscrie la concursul de bursă instituit de Titu Maiorescu, reușește și pleacă pentru o perioadă de doi ani la Paris unde își va lua licența în matematică iar, în anul următor, în fizică. În 1877 obține titlul de doctor la Paris cu teza *Despre invariabilitatea marilor axe ale orbitelor planetare*, teză care, în anul 1885, a fost republicată în „Analele Observatorului Astronomic din Paris”⁵. Ca dovadă a aprecierii sale,

Facultatea de Științe din Paris avea să trimită o adresă Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, felicitând România că posedă asemenea talente. Târziu, în anul 1976, cu prilejul împlinirii a 125 de ani de la nașterea eminentului om de știință, un crater de pe Lună a primit numele Haret. Era primul român care obținea doctoratul în matematici și primul care anunța valoarea, confirmată mai apoi, a școlii românești de matematică.

Și totuși, adevărata sa apreciere avea să fie legată de un alt subiect. După cum bine sesiza Ion Bulei într-una dintre lucrările sale reprezentative, referitoare la evoluția României la 1900, „marile realizări ale lui Spiru Haret nu sunt totuși în știință, și că tot geniul său creator s-a manifestat în încercările de a transforma și moderniza mediul social căruia îi aparținea, adică mediul țărănesc”⁶.

Eludând atât aspectele care privesc activitatea pe care o desfășoară Spiru Haret în calitate de membru în Consiliul Permanent de Instrucțiune (este numit în 1882) și de Inspector General al Școlilor (este numit de P. S. Aurelian în 1883) cât

¹ I. Simionescu, *Spiru C. Haret*, București, 1925; G. G. Antonescu, *Spiru Haret ca pedagog*, București, 1934; Gh. Adamescu, *Viața și activitatea lui Spiru Haret*, București, 1936; Șerban Orăscu, *Spiru Haret*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976; Eugen Orghidan, *Spiru C. Haret, reformator al învățământului românesc*, București, Editura Media Publishing, 1994; Gh. Dumitrașcu, *Haretismul în actualitate. Haretismul în cultura românească (județul Vâlcea)*, Râmnicu Vâlcea, Editura Fântâna lui Manole, 2008; *Operele lui Spiru Haret*, vol. I–XI, ediție îngrijită Constantin Schifirneț, Iași, Editura „Tipo”, 2010.

² N. Georgescu, *Sărbătorirea profesorilor Spiru Haret și David Emanuel pentru 25 de ani de activitate profesională*, București, 1907; xxx, *Ale tale dintru ale tale*, București, 1911.

³ Șerban Orăscu, *op. cit.*, pp. 13–14.

⁴ *Ibidem*, pp. 16–17; vezi și: Ion Bulei, *Atunci când veacul se năștea... lumea românească 1900–1908*, București, Editura Eminescu, 1990, p. 82.

⁵ Ion Bulei, *Lumea românească la 1900*, București, Editura Fundației PRO, 2004, p. 124.

⁶ *Ibidem*.

și, în mare parte, opera sa legislativă, ne vom opri, în scurta noastră prezentare, doar la începuturile activității sale legislative, mai precis asupra efectelor Legii pentru facerea clădirilor școalelor primare și înființarea Casei Școalelor.

Una dintre problemele majore ale învățământului primar din România din perioada anului 1900 era, pe lângă multe altele, lipsa localurilor de școală. Imposibilitatea statului de a asigura subvenția anuală, înscrisă în Legea Casei Școalelor, în vederea susținerii comunelor (în special cele rurale) să-și construiască noi localuri de școală îl determină pe Spiru Haret să găsească alte mijloace pentru a acoperi această lipsă, și anume, să facă apel către proprietari și arendași, prefecti și primari, învățători și preoți, altfel spus către notabilitățile și elitele medii din comunele rurale, ca fiecare să contribuie, în felul său, financiar, cu materiale, la procesul de construcție a unor astfel de edificii. Acest îndemn al lui Spiru Haret, popularizat prin intermediul unor numeroase circulare și intervenții, s-a materializat în sporirea numărului de localuri noi de școală. Astfel, în intervalul de timp 1897–1910,

s-au ridicat în toată țara 2.343 localuri de școală, din care 1.980 în timpul cât a fost ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice⁷ (31 martie 1897–11 aprilie 1899; 14 februarie 1901–22 decembrie 1904; 12 martie 1907–29 decembrie 1910)⁸.

Între cele 2.343 de localuri de școală, construite în intervalul de timp menționat, s-a numărat și cel din localitatea Gvardenița, pe atunci comuna Gvardenița, subunitate administrativ-teritorială a plășii Motru de Jos-Dumbrava din județul Mehedinți⁹.

Din nefericire, însă, indolența și apatia notabilităților din comună, ca și a decidenților politici județeni și locali față de deteriorarea rapidă a localului de școală din satul Gvardenița de după 1989, au dus, în cele din urmă, spre rușinea mai marilor acelei comunități, la demolarea acestuia.

În timpul acestei acțiuni, în mod surprinzător, a ieșit la iveală, de sub fundația scării de la intrarea principală, o sticlă sigilată în care se afla un document care, de fapt, nu era altceva decât actul înființării unui nou local de școală, fiind datat la 19 aprilie 1906.

În acest act, „spre amintire”, cum frumos este specificat în titlu, s-au inserat de către învățătorul de atunci, Ștefan Păunescu, următoarele rânduri, din care reies atât cauzele construirii unei noi școli, cât și principalii donatori:

Simțindu-se mare nevoie de un nou local de școală, deoarece cel vechiu este ruinat, s-a început pe acest loc această școală cu ajutorul sătenilor și al D-lui Sterie Staicu, proprietar, cel care a donat atât locul pentru construcție cât și frumoasa sumă de 2.000 lei din cei 13.000 cât a costat întreaga construcție¹⁰.

⁷ Ion Bulei, *Lumea românească la 1900...*, p. 130.

⁸ Stelian Neagoe, *Istoria guvernelor României de la începuturi–1859 până în zilele noastre-1999*, ediția a II-a revizuită și adăugită, București, Editura Machiavelli, 1999, pp. 70–71.

⁹ Chiar dacă localul cel nou de școală nu a fost construit în timpul ministeriatului lui Spiru Haret – fiind construit în aprilie 1906, pe când era ministru Mihail Vlădescu, noi credem că ridicarea acestuia s-a datorat exclusiv acțiunilor desfășurate de Spiru Haret de modernizare a învățământului primar. Vezi Stelian Neagoe, *op. cit.*, p. 71.

¹⁰ Arhiva personală, fond Școala din Gvardenița, 1/1906, f. 1.

De asemenea, așa cum se poate observa în ANEXA atașată acestui studiu, în partea de început a documentului, autorul său a considerat necesară amintirea numelor tuturor notabilităților din comună, prin a căror stăruință s-a reușit ridicarea noului local de școală: învățătorul Ștefan Păunescu, preotul paroh Nicolae Crăineanu¹¹, proprietarul Mihalache Iliescu, proprietarul Constantin Crăineanu, învățătorul pensionar și proprietar Ioan Popescu, Constantin Stoicescu, primarul comunei, proprietarul Gheorghe Stoicescu, proprietarul Dumitru Stoicescu, Alexandru I. Neulescu, ca secretar al primăriei (potrivit documentului, era născut în comuna Gvardenița, anul 1874, luna septembrie, ziua 19) și Gheorghe Gh. Cârciumar, ca agent al percepției comunale. Regăsim și numele antreprenorului însărcinat cu lucrarea: Johan Sfarț.

În continuare, învățătorul Ștefan Păunescu, face un bilanț al tuturor elevilor înscriși la școală în anul școlar 1905–1906. Așadar, în clasa întâi au fost înmatriculați un număr de 77 elevi, în clasa a doua un număr de 12 elevi, în clasa a treia un număr de 16 elevi (printre ei numărându-se și Barbu Ghiță Croitoru, străbunicul din partea tatălui a celui care redactează aceste rânduri), iar în clasele a patra și a cincea, câte 6 elevi pentru fiecare clasă, în total 177 de elevi.

Spre sfârșitul acestui document, învățătorul Ștefan Păunescu procedează la o inedită inserare. Conștientizând importanța construirii unei noi școli pentru posteritate, fiind singurul dascăl al școlii, își permite să integreze o scurtă schiță autobiografică care transformă un document cu valoare instituțională într-unul de ego-istorie:

Ștefan Păunescu, învățător cu titlu definitiv, absolvent al Școlii Normale de Învățători din Craiova în anul 1900. Născut în comuna Filiașu, județul Dolju, în anul 1881, luna februarie, ziua 22. Am avut încă 24 de frați, iar azi trăiesc numai 11 frați. Tatăl meu se numește Preda Păun și mama noastră Stanca¹².

Documentul se termină cu un frumos îndemn pe care-l face învățătorul Ștefan Păunescu pentru țărani, să-și trimită copiii la școală și încrederea deplină pe care o are acesta în școală ca instituție cu un puternic rol socio-educativ în transformarea tinerilor români în „buni creștini și buni patrioți”: „Ce este viața omului? Ca și floarea. Deci căutați să trăiți în pace și să nu vă pismuiți. Luminați-vă copiii, dându-i la școală, căci numai aici se face adevărata creștere”¹³.

Așadar, putem conchide că strădaniile învățătorului Ștefan Păunescu, ale preotului paroh Nicolae Crăineanu, ale proprietarului Sterie Staicu, și ale tuturor oamenilor cu bune intenții din această comună mehedințeană de la sfârșitul secolului al XIX-lea, primul deceniu al secolului al XX-lea rămân pilde grăitoare și

¹¹ Al cărui străbunic, Ion Crăineanu, apare în calitate de ctitor al bisericii cu hramul „Sfântul Nicolae” din localitatea Gvardenița, iar el, Nicolae Crăineanu, avea să devină martir în timpul răscoalei de la 1907, încercând să împiedice un măcel asupra sătenilor în cursul unei intervenții militare severe, inclusiv prin autorizarea folosirii artileriei.

¹² Arhiva personală, fond Școala din Gvardenița, 1/1906, f. 4.

¹³ *Ibidem*.

modele pentru toți cei de astăzi care caută în trecut sugestii ameliorative la un sistem educativ încă în plină criză.

Acest document este o dovadă peremptorie a faptului că reformele inițiate de Spiru Haret și-au dovedit eficacitatea, făcând din inițiatorul lor cel mai mare reformator al învățământului românesc din toate timpurile.

ANEXĂ

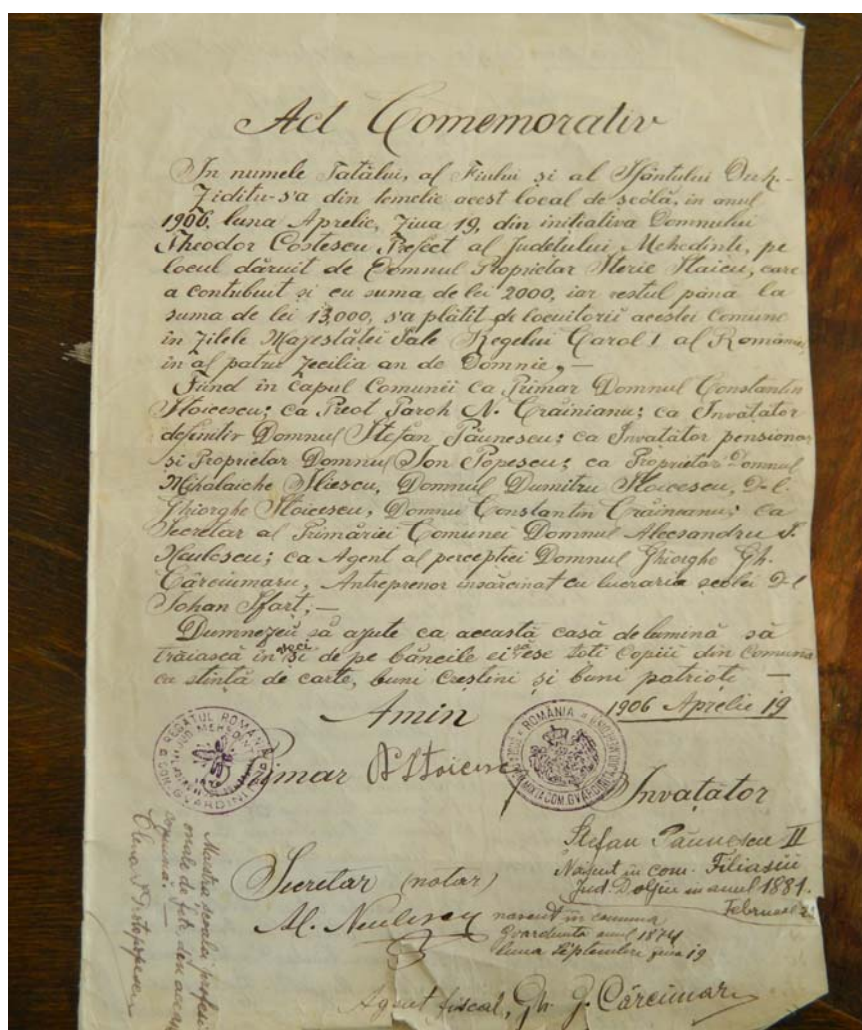

Fig. 1 – Actul comemorativ al Școlii din Gvardenița, 19 aprilie 1906.

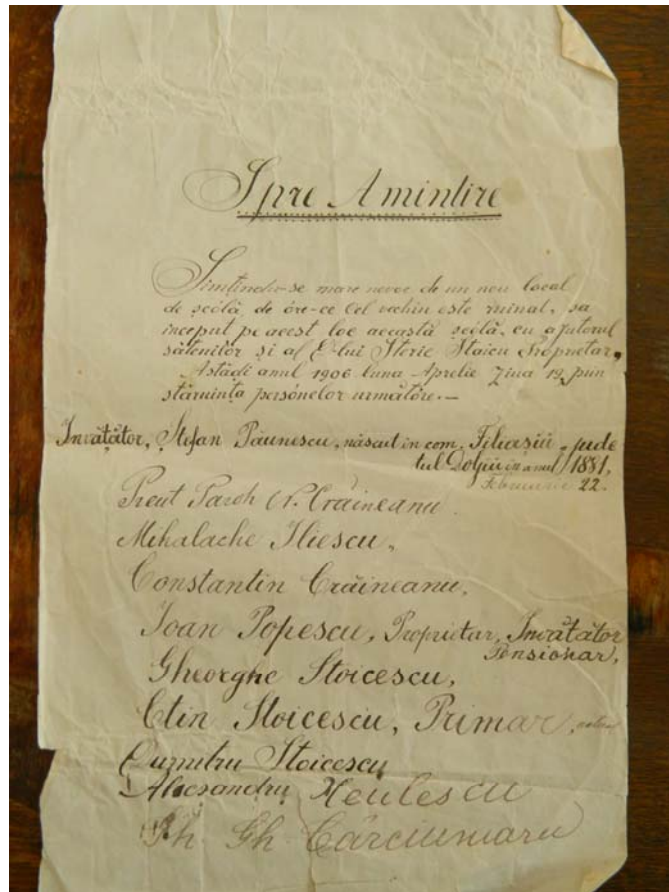

Fig. 2 – Abilitățile care au participat la ridicarea noului lăcaș al școlii din comuna Gvardenița.

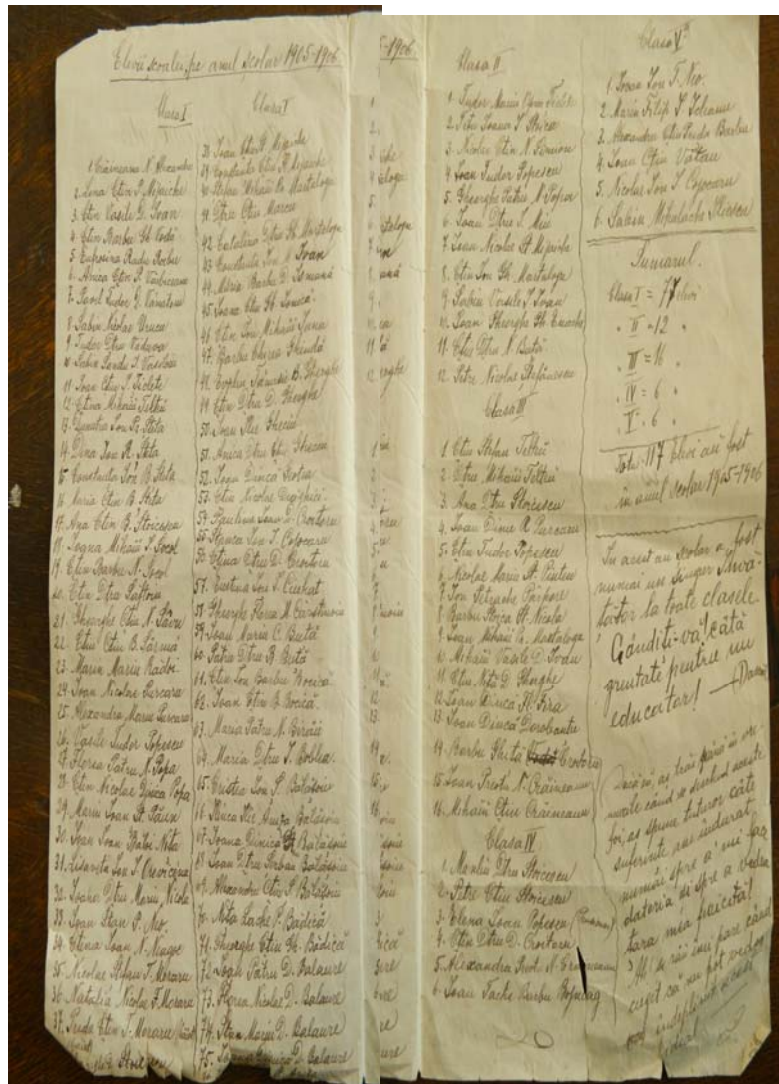

Fig. 3 – Bilanțul elevilor înscriși la școală în anul școlar 1905–1906.

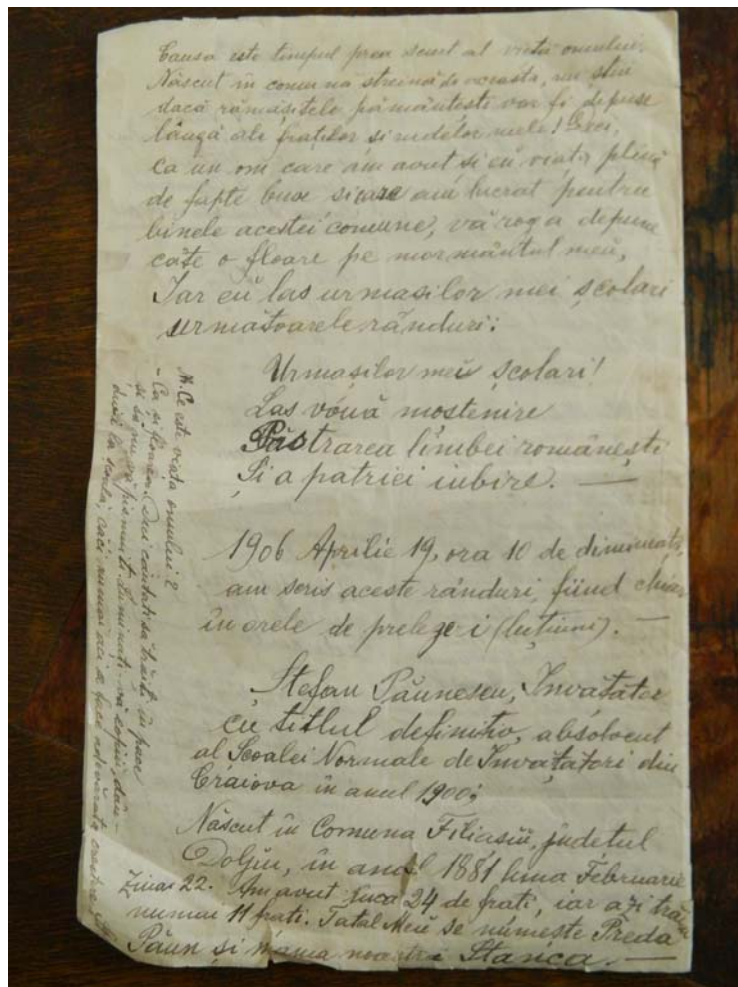

Fig. 4 – Ștefan Păunescu, învățător cu titlu definitiv, absolvent al Școlii Normale de învățători din Craiova în anul 1900.